

RİFAT ÖNSOY: *Türk - Alman İktisadî Münasebetleri (1871-1914)*, Enderun Yayınları: 11, İstanbul 1982, IV-141-1s.

Türk iktisat tarihi ile ilgili araştırmalar, ilim hayatımızda gün geçtikçe önem kazanırken bu konudaki ilmi yayınlar seyrek de olsa yapılmaktadır. Bu yayınlardan biri de Rifat Önsoy'un *Türk - Alman İktisadî Münasebetleri (1871-1914)* adlı eserdir. Söz konusu kitap, adından da anlaşılacağı üzere Türk iktisat tarihine ve aynı zamanda Türk diplomasi tarihine önemli katkılarda bulunan ve yeni boyutlar kazandıran bir incelemedir. Çünkü devletlerarası yakınlaşma ve dostluklarda iktisadî ve siyasî münasebet ile menfaatlerin birbiriyle yakından alakalı ve bağlantılı olduğu bilinmektedir. Bu gerçekten hareketle yazar, konuyu, ilim metodu ile ve orjinal belge ve incelemelere dayanarak ve objektif yorum ile çözümlerde bulunarak araştırmıştır.

Türk - Alman İktisadî Münasebetleri (1871-1914)'ün yazarı olan Doç. Dr. Rifat Önsoy, halen Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü üyesidir. Yakınçağ Türk İktisat Tarihi sahasındaki araştırmaları ile dikkati çeken Önsoy¹, doçentlik tezini teşkil etmiş olan bu eseri ile on yıl kadar önce Batı Almanya'da doktora tezi olarak verdiği "Die Handelsbeziehungen zwischen den süddeutschen Staaten und dem Osmanischen Reich von 1815 bis 1871" (Würzburg 1972, 214s.) başlıklı incelemesine devamlılık kazandırmıştır.

Beş bölümden ibaret olan *Türk - Alman İktisadî Münasebetleri (1871-1914)* adlı eserin Giriş'inde (s. 5-10), XV. yüzyıldan başlayarak 1870'e gelene kadar Osmanlı İmparatorluğu ile Alman Devletleri arasındaki ticarî münasebetler anahatlarıyla ele alınmıştır. Belirtilen devrede, özellikle XVIII. ve XIX. yüzyılda, Alman sanayiinin İngiltere, Fransa ve Avusturya - Macaristan ile boy ölçüşecek kadar büyümemesi ve ticaret mallarının yabancı bandıralı gemilerle taşınmasından ileri gelen maliyet artışı gibi sebeplerle Osmanlı - Alman ticaretinin geniş ölçüde gelişmeyişi üzerinde durulmuştur.

"Alman Birliğinin 1871 Yılında Kuruluşundan II. Wilhelm'in Osmanlı İmparatorluğu'na 1898'deki İkinci Seyahatine Kadar Osmanlı - Alman Ticarî Münasebetleri" başlığını taşıyan Birinci Bölüm'de (s. 13-38), önce 1871-1898 tarihleri arasındaki Osmanlı - Alman siyasî münasebetlerine değinilmiştir. Almanya, dostluğuna ehemmiyet verdiği ve Berlin Kongresi'nde (1878) darılttığı Rusya'yı yeniden kazanmak isteyince, Osmanlı İmparatorluğu ile olan ilişkilerinin geliştirilmesinde

¹ Rifat Önsoy'un araştırmalarına örnek olarak "Atatürk ve Türkiye'nin İktisadî Sistemi" (*Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan*, Ankara 1973, s. 81-97), "Viyana Arşivindeki Konsolos Raporlarının Işığında 1850'den 1877'ye Kadar Balkan Panayırıları" (*Türk Kültürü Araştırmaları*, c. XVI, nu. 1-2, Ankara 1978, s. 269-76) ve "19. Asrın İkinci Yarısından Alman İmparatorluğu'nun 1871'de Kuruluşuna Kadar Bavyera'nın Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Ticareti" (*VIII. Türk Tarih Kongresine Sunulan Bildiriler*, c. II, Ankara 1981, s. 1423-27) verilebilir.

önemli girişimlerde bulunmaktan kaçınmış ve bu münasebetleri, Rusya dolayısıyla ikinci derecede tutmuştur. 1888'de imparator olan II. Wilhelm'in, Bismarck'ın aksine barışçı değil de emperyalist bir politika gütmesi, Osmanlı ülkesinin sahip olduğu hammadde kaynakları ve teşkil ettiği pazarlar, imparatoru ve Almanya'yı Osmanlı İmparatorluğu'na yaklaştırmıştır.

Birinci Bölüm'de daha sonra Osmanlı - Alman ticaretini geliştirmek için yapılan teşebbüsler arasında Deutscher Handelsverein, Deutsche Levante Linie, Export Verband Deutscher Maschinen Fabriken und Hüttenwerke, Export Gesellschaft Deutscher Industrieller, Deutsch - Orientalische Exportgesellschaft gibi ticaret ve Orientline, A. C. de Freilas, Deutsche Levante Linie gibi deniz nakliyat şirketlerinin kurulması ile bunların faaliyetleri anlatılmıştır. Almanya, 20 Mart 1862'de Osmanlı İmparatorluğu ve Zollverein Devletleri arasında imzalanmış olan ticaret anlaşmasını 26 Ağustos 1890'da yenileyerek gümrük tarifelerinde görülen aksaklıkların düzeltilmesini istediye de İngiltere'nin rekabeti karşısında, netice hasıl olmamıştır.

“1898'den 1914'e kadar Osmanlı - Alman Ticarî Münasebetleri” başlıklı İkinci Bölüm'e (s. 39-90), II. Wilhelm'in Osmanlı İmparatorluğu'nu 1898'deki ikinci ziyaretinin ve Bağdat demiryolu imtiyazının Almanlara verilmesinin, 1890'lardan itibaren Osmanlı - Alman siyasî yaklaşması üzerindeki etki ve önemine vurgulanarak girilmektedir. Daha sonra 1890-1913'te Almanya'nın iktisadî gelişmesi, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Fransa gibi endüstrileşmiş devletlerle kıyaslanarak verilmekte ve bunun karşısında sanayileşemeyen ve gelişmiş ülkelere göre bir pazar ile hammadde deposu durumuna düşen Osmanlı İmparatorluğu'nun vaziyeti açıklanmaktadır. Bunu, Osmanlı vilâyetlerine bankacılık, tarım, ticaret, demiryolu ve madencilik gibi alanlarda yaptıkları yatırımlar, kurdukları şirketler ve Osmanlı limanlarına ticaret gemilerinin seferlerini arttırması ile Almanların Osmanlı İmparatorluğu'nu iktisadî denetim altına alma çabaları takip etmektedir.

İkinci Bölüm'ün önemli bahislerinden biri, Osmanlı İmparatorluğu ile Almanya arasındaki ticarettir. Almanya lehine gelişen bu ticaretin Osmanlı ithalâtı içindeki oranı 1898'de % 1.6 iken 1913'te % 11. 2'ye ve Osmanlı ihracatı içindeki nisbeti ise aynı yıllar içinde % 2'den % 5. 7'ye yükselmiştir. 1913'te 450 civarındaki ticaret malından Osmanlı İmparatorluğu'nun ihraç ettikleri arasında meyva, sebze, hububat, ilâç ve boya hammaddeleri, maden, yün, pamuk ve ham deri ilk sıraları işgal etmiştir. Almanya'dan ithal edilen mallar içinde ise tekstil ürünleri, demir, demir mamulleri, fayans, seramik, deri eşyalar ile kimyevî maddeler başta gelmiştir. Aralarında herhangi bir Türk ve müslüman adına rastlanılmayan Mario Matalon (Selânik), A. R. Reinhardt (İstanbul), Otto Henning (Trabzon), Robert Cramer (İzmir), Karl Hoffman (Adana), Wilhelm Boestler (Şam, Beyrut) ve J. S. Koussi Bros (Trablus) gibi komisyoncu ve firmaların gerçekleştirdiği Türk - Alman ticaretinin değer bakımından artış hızı, 1898'den 1913'e kadar % 732 çoğalmak ve Osmanlı toplam dış ticaretine katılma oranı aynı yıllarda % 1. 78'den % 9. 33'e yükselmek suretiyle diğer devletleri geride bırakmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda görülen Alman - İngiliz iktisadî rekabetinde, Alman mallarının İngiliz mallarına nazaran daha uzun vade ve peşin satışlarda daha çok indirim ile piyasaya sürülmesi, rakip mallara üstünlük sağlamalarına yolaçmıştır. Gerçek-

ten de 1898-1913 tarihlerinde Osmanlı - İngiliz ticaretinin % 16 oranında azalması ve Osmanlı toplam dış ticaretinde İngiliz ticaret payının % 37. 24'ten % 20. 16'ya düşmesi bunun en açık delilidir.

“1871'den 1914'e kadar Askerlik Alanında Osmanlı - Alman Ticarî Münasebetleri” başlıklı Üçüncü Bölüm (s. 91-103), 1798'den başlayarak 1830'larda ve 1877'den sonraki yıllarda Alman subaylarının görev almak üzere Osmanlı İmparatorluğu'na gelmeleri ve 1870'lerde Türk ordusuna Alman silâhlarının girişinin anlatılması ile başlamaktadır. Sonraki yıllarda Osmanlı ülkesine gelen Alman subaylarının, özellikle 1883-1895 yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nda vazife gören Von der Goltz'un gayretleri, Alman sistemiyle eğitilen Türk ordusunun Alman silâhları ile techiz edilmesine yol açmıştır. Bunun tabii bir sonucu olarak Osmanlı İmparatorluğu, başta Krupp olmak üzere birçok Alman firmalarının silâh ve mühimmat pazarı haline gelmiştir. Balkan Savaşları'na (1912-1913) kadar incelenen dönemde, Almanya'nın, Osmanlı İmparatorluğu'na silâh ihraç eden öteki ülkelere karşı nasıl üstünlük sağladığı ele alınmıştır.

Sonuç'ta (s. 105-107) belirtildiğine göre, sanayileşmesini geç tamamlayan Almanya, Osmanlı pazarlarını önceden ele geçirmiş olan İngiltere, Fransa ve Avusturya - Macaristan ile rekabete girmiştir. 1898'de II. Wilhelm'in İstanbul'u ziyareti ve sonra da Bağdat demiryolu imtiyazının Almanlara verilmesi ile Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman iktisadî nüfuzu, İngiltere ve Fransa aleyhine artmaya başlamıştır. Buna rağmen Almanya, Osmanlı dış ticaretinde beşinci sıranın üstüne çıkamamıştır.

Türk - Alman İktisadî Münasebetleri (1871-1914)'ün Ekler'inde (s. 109-26), Osmanlı İmparatorluğu'nun Almanya, İngiltere, Fransa, Avusturya - Macaristan ve İtalya ile yaptığı ticaretle ilgili liste, tablo ve grafikler bulunmaktadır. Sözkonusu eserin zengin Bibliyografya kısmında (s. 127-33), faydalanılan belge, tez, kitap, makale, gazete ve dergilerin büyük bir bölümünü Alman belge ve yayınlarının teşkil ettiği dikkati çekmektedir. Kitap, Endeks'i (s. 135-41) takiben Yanlış-Doğru Cetveli ile sona ermektedir.

Tarih araştırmalarına açıklık ve kolaylık getirdiği bilinen istatistikî bilgilerin ağırlıkta olduğu *Türk - Alman İktisadî Münasebetleri (1871-1914)*'ün, yakın zaman Türk - Alman ilişkilerinin ilmî ve objektif bir şekilde meydana çıkarılmasında önemli payı vardır. Önsoy'u bu başarılı eserinden dolayı kutlarken, aynı konudaki çalışmalarını sonraki dönemleri kapsayacak ve Türk kaynaklarına daha fazla yer verecek biçimde devam ettirmesini dileriz.

Yrd. Doç. Dr. ÖZCAN MERT

